

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ
ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по Професионално направление 3.6. Право – Наказателен процес
на **Миряна Иличова Илчева**, докторант на самостоятелна подготовка

на тема:

„НОВ НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛЕН ПОДХОД КЪМ ЖЕРТВИТЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ“

Научен ръководител: проф. д-р Добринка Чанкова

Благоевград, 2021 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен към защита пред научно жури от катедра „Публичноправни науки“ при Правно-историческия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“, след проведено предварително обсъждане, на 23.06.2021 г.

Авторът е докторант в катедра „Публичноправни науки“ при ПИФ на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Защитата на дисертационния труд пред научно жури ще се проведе на 28.09.2021 г. от 14.00 ч. в зала 6302 в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Н. Рилски“ на открито заседание на научното жури. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в Катедра „Публичноправни науки“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Въведение

Темата за жертвите на престъпления е от изключителна актуалност в правния и институционален дневен ред както на политиците и законодателите, на практикуващите юристи и учените-правници, така и сред широката общественост на глобално ниво, в Европейския съюз (ЕС) и в България. Българското наказателно правосъдие и доктрина не остават чужди на общата тенденция за укрепване на ролята на жертвите в процеса. Правата на пострадалите от престъпления в България са обект на периодично въвеждане на нови законодателни положения, както и на (намерения за) усъвършенстване на съществуващи такива.

Наред с напредъка при признаването и по-нататъшното уреждане на правата на жертвите, системата, осигуряваща тяхното участие в наказателния процес и подкрепата им, показва редица несъвършенства, както на национално, така и на европейско ниво. При редица държави транспонирането на нормите на законодателството на ЕС не успява да постигне цялостен подход към правата на жертвите и редица групи сред тях, като жени, деца и чужденци, остават недостатъчно защитени. Що се отнася до положението в България, непълното транспониране на европейските норми се съчетава с традиционни слабости на българския законодателен процес и процесуална практика като фрагментарен подход, недостатъчна специализация на ангажираните в системата за работа с уязвими групи като жертвите и липса на достатъчни гаранции за защита на техните права, което ги поставя в положение на negliжиране.

Страните членки продължават усилията си за цялостно транспониране и практическо прилагане на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета (Директивата от 2012 г.).

Директивата се опира на специфичен и обширен контекст – на първо място, на поредица от **предхождащи стандарти** на Съвета на Европа и на Организацията на обединените нации за правата на жертвите. Първостепенно относими към правата на жертвите са и стандартите на правото на ЕС и другите европейски и глобални стандарти в областта на **наказателното правосъдие**. В същото време държавите са обвързани и от другите си **международни ангажименти в областта**

на правата на човека, ето защо връзката между националните им законодателства и предхождащите Директивата от 2012 г. стандарти е не само „опосредствана“ от европейското право, но и пряка – както на нормативно, така и на политическо ниво. Особено място заема и уредбата на положението на жертвите в производствата пред **Международния наказателен съд**, от която националните законодателства могат да почерпят редица примери и разрешения.

С оглед на отчитаните дефицити при защитата на правата на жертвите е налице нужда от критично преосмисляне на уредбата на подхода на органите на наказателния процес към тях, както на национално ниво, така и в рамките на целия Европейски съюз. Актуалната правна уредба следва да се разгледа в светлината на предхождащите и съпътстващите я европейски и глобални стандарти, както и стандартите за отделни групи жертви, за да се посочи къде съществуващите национални и европейски норми могат да се надградят.

Обект на изследването са обществените отношения, свързани с третирането на жертвите от страна на органите на наказателния процес, и неразривно свързаните с него подпомагане и насочване към подходящи услуги. В тази връзка център на труда е наказателнопроцесуалната проблематика, но поради липса на стриктно разделение между правните и извънправните дисциплини, изследването неизбежно придобива интердисциплинарен характер и бележи приноси и извън наказателния процес.

Предмет на изследването са празнотите и несъвършенствата, както и пътищата за подобряване на правната уредба и практическите процедури на национално и наднационално ниво, които да позволят цялостна защита на правата на жертвите на престъпления в рамките на наказателния процес.

Целите на настоящото изследване са:

- да предложи **критичен обзор** на настоящата национална правна уредба относно правата на жертвите, както и на възможности за надграждане на ниво вътрешно право и Европейски съюз;

- да направи **преглед на избрани европейски и глобални стандарти** в областта на правата на всички жертви на престъпления и на отделни групи от тях, в полето на наказателното правосъдие и на правата на човека, включително в посока връзката между подпомагането на жертвите и достъпа им до правосъдие;

- да установи **как тяхното пълноценно прилагане в наказателно-процесуалната практика** и пренасянето на подходящи норми и практики от отделни към всички групи жертви могат да подобрят законодателството и

практиката при отношенията между компетентните органи и жертвите на престъпления в България, както и да усъвършенстват съответната уредба на ниво ЕС;

- да **предложи нормативни промени** за цялостно подобряване на правата на жертвите в различните аспекти на националните законодателства.

В съответствие с набелязаните по-горе цели, изследването си поставя редица **задачи** в областта на прегледа и усъвършенстването на националната правна уредба и синтеза на добри практики в законодателството и третирането на жертвите на наднационално ниво.

На първо място, се прави **кратък преглед на относимите към третирането на жертвите норми** на българското наказателно-процесуално право, както и на други закони, където се урежда тяхното положение. От тази сравнително нова за българската правна наука гледна точка се посочват връзките между парадигмите на наказателния процес и различните форми на подпомагане на жертвите и се прави обща оценка на състоянието на съвкупността от норми, регулиращи отношенията между компетентните органи и претърпелите вреди от престъпленията.

По-нататък се набелязват **основни моменти от правната уредба на ЕС и избрани международни стандарти**, предхождащи или съпътстващи актуалната регулация относно жертвите, или засягащи отделни групи жертви, за да се открият нормативните и практическите възможности, които те предлагат за цялостното подобряване на тяхното положение, включително чрез търсене на възможности за прилагане на норми относно отделни групи към всички засегнати от престъпни актове.

На следващо място, се очертават **основните области, в които тези стандарти могат да усъвършенстват действащото право на ЕС** в областта на отношенията на жертвите с органите на наказателното производство и защитата им. Прегледът на тези области се допълва с **положителни примери** от други страни, косвено повлияни от стандарти от кръга на прегледаните от изследването. Прави се и опит за очертаване на **примерен, рамков модел** за законодателни и практически стъпки за възприемане на нови национални законодателни постановки с цел подобряване на положението на жертвите в рамките на наказателния процес.

В централната част на изследването се прави обобщение на традиционните **дефицити**, отчитани в България в областта на правата на жертвите в наказателния процес, както на законодателно, така и на практическо ниво. След това се посочват **пътища за евентуалното им преодоляване** чрез съответни

законодателни промени при неудачни формулировки, както и запълване на нормативни празноти, с цел преодоляване на вторичната виктимизация на жертвите от страна на органите на наказателното правосъдие и засилване на връзката с подпомагането им.

Изследването се надява да даде принос в областта на процесуалните права, защитата и подкрепата на жертвите на престъпления, и отношенията им с органите на наказателното производство, като постави темата в няколко паралелни нормативни рамки: тази на някои европейски и глобални актове в областта на наказателното правосъдие, от една страна, на поредица европейски и глобални стандарти в областта на правата на човека, и по-специално на жертвите на престъпления, от друга, и на действащата уредба на правата на жертвите на европейско ниво. **Изходната постановка и научно-изследователска теза на настоящия труд** е, че европейската уредба на правата на жертвите и транспонирането от страните членки, и специално от България, проявява известни слабости, а пътищата за преодоляването им следва да се търсят, както в недоизползваните възможности на предхождащите стандарти за правата на жертвите, така и в по-широкия контекст на (справедливото) наказателно правосъдие и правата на човека.

Методологията на изследването включва:

- **кабинетни проучвания** на относимото действащо и проекто-законодателство и международни стандарти, съдебна практика на български съдилища и наднационални юрисдикции, включително чрез методите на **историческия и сравнителния правен анализ**, както и **систематичното тълкуване**, с цел постигане на цялостна картина на положението на жертвите в България и ЕС;

- критичен **преглед на литература** от България, от други страни – членки на Европейския съюз и сравнителноправни изследвания, както и на национални и международни документи в областта на политиките и стратегиите.

- **анкетно проучване** с представители на институции на съдебната и изпълнителната власт, както и с неправителствени организации и академични среди в България, с надлежно спазване на относимите етични практики и законодателство за защита на личните данни.

Изследването е изготвено с цел да е от интерес и полза за **поредица от целеви групи, сред които:**

- изследователите в областта на правните и социалните науки;

- работещите в сферата на наказателното правосъдие и защитата на жертвите институции и неправителствени организации (НПО);
- занимаващите се със законотворчество в изпълнителната и законодателната власт.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд „Нов наказателно-процесуален подход към жертвите на престъпления в България” в структурно отношение се състои от увод, изложение в четири глави и заключение. Добавено е едно приложение, посветено на проведеното анкетно проучване сред професионалисти.

Библиографията съдържа 197 заглавия, от които 111 на български език, 86 на английски език, придружени от 20 интернет източника, 34 нормативни и стратегически акта, 47 решения от практиката на българските съдилища, 16 решения на Европейския съд по правата на човека и 5 на други юрисдикции.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Уводът на изследването обосновава актуалността на темата за жертвите на престъпления като важен участник в наказателния процес. Тяхното положение е неразделен елемент и от социалната реалност, в която функционира наказателното правосъдие. Изследвайки постиженията и проблемите на наказателно-процесуалния им статут, дължимо внимание се отдава на необходимостта от конкретни предложения за подобряването му и по-специално на усилията за транспониране на Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета (Директивата от 2012 г.), както и на специфичния ѝ и обширен контекст от предхождащи и съпътстващи стандарти. Въстъплението определя обекта на изследването, неговия предмет и цели, както и задачите, които си поставя, методологията и целевите му групи. То залага и научно-изследователската теза, че европейската уредба на правата на жертвите в наказателния процес и транспонирането ѝ от страните членки, и

специално от България, проявява известни слабости, а пътищата за преодоляването им следва да се търсят, както в недоизползваните възможности на предхождащите стандарти за правата на жертвите на участие в производството и подкрепа, така и в по-широкия контекст на (справедливото) наказателно правосъдие и правата на човека в процесуален аспект.

Глава I Положението на жертвите на престъпления в българското право

РАЗДЕЛ ПЪРВИ на глава I разглежда правата на жертвите по Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) и други законови актове, подпомагането и финансовата им компенсация, за да създаде цялостна картина на положението им в наказателния процес. РАЗДЕЛ ВТОРИ е посветен на специфичната уредба на отделни групи жертви и влиянието ѝ върху положението им в наказателния процес – жертви на трафик на хора, на домашно насилие, малолетни и непълнолетни. Прави се обосновава извод, че уредбата на положението на жертвите на престъпления в българското наказателно производство се отличава със сравнителна разпокъсаност, както между множество нормативни актове от различна степен, така и вътре в самите тях. Констатира се и определено нормативно negliжиране на групи като жертвите на престъпления от омраза и жертвите на насилие, основано на пола. Това поставя значителни трудности пред конструирането на цялостна система за тяхната защита и подпомагане, както в теоретичен, така и в практически аспект. Налице е опасност от празноти, които да доведат до нарушения на правата на лицата, както и от противоречия между нормите, които съответно да се прилагат неефективно или да не се прилагат въобще от компетентните органи. Идентифицира се нужда от цялостно преосмисляне на систематиката на правната уредба относно жертвите, значително повече и по-всеобхватни норми в процесуалния закон и уреждане извън него само на конкретни практически области, главно относно подпомагането на лицата, засегнати от престъпления, и финансовата им компенсация.

Глава II Правото на Европейския съюз и европейските и глобални стандарти за правата на жертвите в наказателния процес

В глава II разглеждането на европейските и глобални стандарти за правата на жертвите заема ключово място, тъй като в техните постановки могат да се

търсят недоизползвани насоки за усъвършенстване на българската правна уредба, в това число наказателно-процесуална, както и на законодателството на ниво ЕС. РАЗДЕЛ ПЪРВИ е посветен на правната уредба на Европейския съюз относно жертвите. РАЗДЕЛ ВТОРИ разглежда относимите стандарти на Съвета на Европа, включително практиката на Европейския съд по правата на човека. РАЗДЕЛ ТРЕТИ се занимава със стандартите на Организацията на обединените нации, а РАЗДЕЛ ЧЕТВЪРТИ прави обзор на нормите за защита на отделни групи жертви като тези на тероризъм, основано на пола насилие и престъпления в обхвата на Международния наказателен съд. Прегледът на нормите откроява общи между тях постановки като цялостен подход към положението на жертвите и връзка между положението им в процеса и подпомагането им. Набелязват се и тези постановки, които според изследването следва да се пренесат от уредбата на отделни групи жертви към нормите, засягащи всички виктимизирани лица. Най-значимите постижения се предлага да залегнат като общи норми за всички жертви в хода на общия наказателен процес, както и във формата на особени правила и други диференцирани процедури.

Глава III Приемане на европейските и глобални стандарти в областта на правата на жертвите на престъпления и по-нататъшно усъвършенстване на правото и практиките в Европейския съюз с оглед на участието на жертвите в наказателното производство

Тази глава от изложението предлага обобщение на няколко основни теми от правата на жертвите, включително в наказателния процес, и тяхната правна уредба на глобално и европейско ниво. Целта е да се посочи в кои области стандартите на ООН и Съвета на Европа, и тези за отделни групи жертви, имат потенциала да усъвършенстват заложеното от Директивата от 2012 г. и да дадат възможност на страните да пренесат отделни успешно действащи норми относно групи виктимизирани лица върху всички засегнати от престъпления, с акцент наказателно-процесуалното им положение. РАЗДЕЛ ПЪРВИ е посветен на цялостния подход при подкрепата и защитата на жертвите, включително мерки на всички нива и координационни механизми, връзка между правата на жертвите в наказателния процес и тяхната защита и подкрепа и механизми за оценка и мониторинг. РАЗДЕЛ ВТОРИ разглежда новите насоки при уреждането на положението на жертвите във връзка с участието им в наказателния процес, между които подходът, вземащ предвид измерението на пола, периодите за

размисъл и възстановяване и участието на лица за подкрепа и неправителствени организации в наказателното производство, както и положение на жертвите чужденци. РАЗДЕЛ ТРЕТИ се спира на добри практики при въвеждането на европейските и глобални стандарти в наказателнопроцесуалното законодателство на страните членки и предлага рамков модел за въвеждането им с преглед на редица относими области на законодателство.

Глава IV Защитата на правата на жертвите в България – основни дефицити и примерни предложения за преодоляването им, издигане на наказателно-процесуалния статут на жертвите в България

В тази централна глава на изследването основни дефицити и примерни предложения за преодоляването им са изведени в няколко области на защита на правата на жертвите и издигане на наказателнопроцесуалния им статут – консолидиране на нормите относно цялостното им положение чрез въвеждане на разширена глава в Наказателно-процесуалния кодекс (РАЗДЕЛ ПЪРВИ), право на информация за правата на жертвите, както и за хода на наказателното производство (РАЗДЕЛ ВТОРИ), право на участие в производството, включително с участие на лица за подкрепа и НПО (РАЗДЕЛ ТРЕТИ), право на насочване към подходящи услуги като неразделна част от укрепването на наказателно-процесуалния статут на жертвите (РАЗДЕЛ ПЕТИ), събиране на единни и съизмерими данни от всички ангажирани институции и организации и обучение и специализация на професионалисти с цел подобряване на положението на жертвите в процеса (РАЗДЕЛ ШЕСТИ).

Заклучение

В заключението на изследването се утвърждава, че е необходимо цялостно преосмисляне на систематиката на основната правна уредба на правата на жертвите на престъпления в страната, особено в наказателния процес, както и включването в други релевантни актове в областта на миграцията, здравеопазването и социалните услуги на подходящи норми, свързани с виктимизираните лица и положението им в производството. Подобен критичен систематичен преглед обаче не би бил възможен без концептуална дискусия за основните начала и подходи в българския наказателен процес въобще и за основания на правата на човека подход, както към жертвите, така и към обвиняемите и подсъдимите.

ПРИЛОЖЕНИЕ: АНКЕТНО ПРОУЧВАНЕ – МЕТОДОЛОГИЯ, ПРОВЕЖДАНЕ, ВЪПРОСНИК

Приложението към труда е посветено на проведеното анкетно проучване с професионалисти, одобрено от Комисията по етика на научните изследвания на Югозападния университет „Неофит Рилски“ № 2010-1 от 1.10.2020 г. Отговори са получени от 19 професионалисти от България и един от страна – членка на Европейския съюз. Приложени са информационният лист и въпросникът по проучването.

IV. НАУЧНА НОВОСТ И ПРАКТИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ (ПРИНОСИ)

На базата на задълбочени проучвания, сравнения и генериране на нови идеи, могат да се обобщят следните основни приносни моменти на настоящото изследване:

- Въз основа на доминирането понастоящем на по-широката категория „жертва“ над по-тясното процесуално понятие „пострадал“ и възприемането на понятието за жертва в редица други български законодателни актове, отразяващи международни стандарти, изследването предлага това понятие да се възприеме цялостно и в наказателно-процесуалното законодателство, и в Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления (ЗПФКПП). Ощетеното юридическо лице следва да запази наименованието си, което да го диференцира от положението на жертвата-физическо лице, както и мястото си в процесуалния закон. Правата му обаче следва да бъдат консолидирани в отделни, специално обособени разпоредби, систематично поставени след новата глава за правата на жертвите, която настоящото изследване ще предложи.

- След отмяната на Инструкция № Из-507 на МВР от 26 март 2008 г. за осъществяване на прием на граждани и подкрепа на жертви на престъпления в структурните звена на национална служба “Полиция” и на фона на лаконичните норми за третиране на жертвите в процесуалното законодателство и ЗПФКПП от изключително значение е бързото преуреждане на подкрепата на жертвите от органите на наказателното производство чрез залагането на съответен основен принцип в НПК и подробно доуреждане в ЗПФКПП. Основният принцип следва да

залегне в новата разширена глава за правата на жертвите, за която се застъпва настоящото изследване, а доуреждането следва да остане извън процесуалния закон, но в неразривна практическа връзка с него.

- След криминализацията на някои прояви на домашно насилие, мерките за защита на жертвата в рамките на наказателното производство и евентуалните мерки по Закона за защита от домашното насилие би следвало да могат да действат паралелно и независимо с цел осигуряване на по-висока степен на защита на жертвите на домашно насилие.

- Българският законодател се опитва да въведе подробната уредба на индивидуалната оценка с цел установяване на специфични нужди от защита по Директивата, както и редицата категории особено уязвими жертви, които документът посочва, едва чрез законодателни предложения от втората половина на 2020 г. De lege ferenda е необходимо индивидуалната оценка да се въведе цялостно в рамките на подробна уредба на правата на жертвите в НПК, а конкретната процедура за извършването ѝ да се разпише в ЗПФКПП. Проектпромените от втората половина на 2020 г. „привързват“ уредбата в процесуалния кодекс с предложена нова глава в ЗПФКПП, специално посветена на индивидуалната оценка. Също в закона се предлага да се уреди право на жертвите на уведомяване за правото им на индивидуална оценка, както и въобще индивидуалната оценка като право на всяка жертва, а и двете всъщност следва да бъдат регламентирани в процесуалния закон. Следва да се уреди изрично как този режим се съотнася с експертизата по чл. 144, ал. 3 от НПК и в кои случаи се прилага всяка от процедурите. De lege ferenda, уредбата на индивидуалната оценка, предложена в ЗПФКПП, следва да се обвърже изрично и с психологическата и практическата помощ по този закон, като всяка оценка на специфични нужди от защита следва да съдържа и съответни препоръки за подпомагането, към което жертвата следва да бъде насочена.

- Механизмът на работа на Националния съвет за подпомагане и компенсация на пострадали/жертви на престъпления по Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления следва да бъде доразвит в централен орган за подпомагане на жертвите с евентуални местни подразделения поне в центровете на петте апелативни района. В дългосрочен план в такава структура могат да се влеят поне част от функциите на Бюрото по защита при Главния прокурор по Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство. Бъдещ общ координационен механизъм за

насочване, разработен от Националния съвет за подпомагане и компенсация на жертви, би могъл да уреди редица концептуални въпроси като оценката и управлението на риска, което да доведе в по-дългосрочен план и до подготовка на подходящи промени в ключови законодателни разпоредби, като тези, уреждащи достъпа на извършителите до огнестрелно оръжие. Някои от тях биха могли дори да бъдат пренесени от специалните закони в основната уредба на наказателния процес в рамките на нормите, уреждащи защитните мерки за участниците в процеса, включително жертвите.

- В дългосрочен план е необходимо да се помисли доколко уредбата за децата жертви в НПК може да се използва за уреждането на положението на други особено уязвими виктимизирани лица като например лица с различни увреждания, жертви, страдащи от посттравматично стресово разстройство и т.н.

- Жертвите на престъпления от омраза/престъпления с дискриминационен елемент все още не са получили специфични права по българското законодателство. *De lege ferenda*, като минимум следва да се помисли за включването им в бъдеща категория „особено уязвими жертви“ в НПК и те да влязат в обсега на специални правила за третиране и особено разпит.

- Генерална препоръка *de lege ferenda* на настоящото изследване е общите положения относно жертвата, понастоящем раздел I в глава осма от НПК, да се обособят в отделна глава с по-голям обем, уреждаща положението ѝ като такава в рамките на целия процес, включително в съдебната фаза като свидетел, граждански ищец и/или частен обвинител (при дела по престъпления от общ характер), например уведомяването за правата и информирането за хода на производството, най-малкото за осъждането или оправдаването на подсъдимия (вж предложенията *de lege ferenda*).

- Именно в подобна отделна глава на НПК биха могли да се закрепят като водещи принципи, застъпвани от години от европейските и глобални стандарти, всеобхватните политики и координацията между наказателното правосъдие и системата за подпомагане на жертвите като гаранция за подобряване на тяхното положение в наказателния процес и сътрудничеството им с компетентните органи, както и други елементи от консолидираните „каталози“ от права, които европейските и глобални стандарти предлагат и които могат да се добавят към общите положения относно жертвите в българския наказателно-процесуален закон.

- Необходимо е в новата глава да намери място и базисно регулиране на правната помощ, с изрично уреждане на случаи на задължително представителство от повереник на особено уязвими жертви, отделно от уреждането на лицата за подкрепа. В подобна глава би могло да се закрепят и правото на жертвата на компенсация, включително и когато по наказателното производство не бъде привлечен обвиняем, както и на насочване към подходящи общи и специализирани услуги, като подробната уредба и на двата въпроса може да остане извън Кодекса.

- Други права, които могат да се закрепят по подобен недвусмислен и общ за целия процес начин, са правата на жертвите – граждани на други държави – членки на ЕС и чужденци, принципът за прилагане на измерението на пола във всеки контакт с жертвите, елементи от периода за възстановяване и размисъл, които да се приложат спрямо всички жертви. Въвеждането на такива елементи следва да се продължи и в разпоредбите, установяващи уведомяване на жертвата за развитието на наказателното производство, най-малко за привличането на обвиняем.

- Предложеният за въвеждане общ принцип на засилени процесуални гаранции за правата и интересите на жертвите във всеки етап на производството следва да се доразвие в разпоредби от НПК от ключов характер (вж предложенията *de lege ferenda*).

- Изричното включване на измерението на пола като основен принцип в отношенията на компетентните институции с жертвите следва да намери своето отражение и в редица конкретни разпоредби относно тяхното третиране (вж предложенията *de lege ferenda*).

- Предоставянето на информация на жертвите следва да бъде един от аспектите, който да получи единна уредба в предложената нова глава относно правата на жертвите. В процеса на даване на информация е необходимо изрично да се закрепят, включително чрез битови улеснения, вземането предвид на аспекта на пола, особено при жертви на сексуално, домашно и основано на пола насилие, например чрез даване на информация и първи контакт със служител от същия пол, избягване на споменаването на сексуалната история на жертвите и т.н.

- Процесуалният закон следва да приеме стандартите на Директивата от 2012 г. уведомяването да се прави „от първия контакт“ с компетентния орган „на ясен и достъпен език“. В ЗПФКПП би могло да се изброи кои органи се включват

в „първия контакт“, при какви ситуации, както и какво е допустимото закъснение при уведомяването.

- Съобразяването със състоянието на жертвите при информирането им, понастоящем уредено в ЗПФКПП, следва да се закрепя в предложената нова глава от НПК и да се разшири с възможности за подкрепа и за компетентните органи, и за самите жертви. При явна нужда на жертвата компетентният орган би следвало изрично да може да ползва помощта на психолог или друг подходящ специалист. Такъв обаче е препоръчително да може да се намеси и когато жертвата няма „свидетелска годност“ или преди такава да бъде установена – например, в рамките на първия контакт с компетентен орган.

- По отношение на разпоредбите на НПК, отнасящи се до предоставяне на информация на жертвите за техните права, *de lege ferenda* би могло да се предложи периодът за размисъл, известен от глобалната и европейска правна рамка на защитата на жертвите на трафик, да бъде въведен поне с отделни свои елементи и за всички жертви на тежки престъпления срещу личността.

- В съответствие със значителната загриженост на европейските и глобални стандарти за жертвите-чужденци, в предложената нова глава за правата на жертвите в НПК би могло да се възприеме изрично изискване за уведомяване на жертвата за правото ѝ на устен и писмен превод, включително евентуален превод пред административни органи и други „входни точки“ на жертвите към системата за подпомагане като медицински и социални работници. В полза на по-цялостен подход за укрепване на положението на жертвите, невладеещи български език, би следвало да се въведе право на жертвата на искане даден документ да се приеме за документ от съществено значение, съответно да се преведе. Това може да се случи в рамките на настоящата норма на чл. 75 от НПК като част от новата обособена глава за правата на жертвите, като към постановлението за спиране и прекратяване на наказателното производство се добави „и друг документ от съществено значение за производството, за който жертвата е отправила изрично искане“. Обжалването на отказа на такова искане на досъдебна фаза може да се остави на общия ред за обжалване на актовете на органите на досъдебното производство по чл. 200 НПК, но с оглед на фундаменталния характер на правото на превод е препоръчително да се предвиди и съдебен контрол. Може да се използва и разрешението на чл. 395 г НПК относно превода на документи за нуждите на обвиняемия и подсъдимия. Пак във връзка с правото на писмен превод и на двете процесуални фигури (обвиняем/подсъдим и жертва) може да

се помисли за въвеждане на определение за „документ от съществено значение за производството“. За жертвата следва да се въведе и проверка за владеење на български език по подобие на тази за обвиняемия по чл. 395б от НПК.

- Жертвите-чужденци следва да се уведомят изрично и за евентуалните миграционни процедури, приложими за конкретния им случай и за възможното взаимодействие с органите по миграция и международна закрила.

- Веднъж освободен от несвойственото за закон за подпомагането на жертвите доуреждане на основни техни процесуални права като правото на информация, ЗПФКПП би могъл да постави акцент върху процедурни правила, по които да става това уведомяване, например, снабдяването на жертвата с координати за връзка на служителя, изрични възможни времеви точки, в които уведомяването следва да се осъществи, или дори повтори, първия контакт на жертвите с лица извън наказателното производство.

- Въвеждането на измерението на пола във всяко действие на органите на наказателното производство, свързано с жертвите, би могло да бъде добра отправна точка и за постепенното въвеждане на категорията „особено уязвима жертва“ още при дефиницията и при информирането на жертвите от първия контакт с компетентния орган. Уязвимостта на подобни жертви, за разлика от жертвите със специфични нужди от защита, които са предмет на експертиза, би могла да е изначално установена. Към тях е препоръчително да се разшири законодателната уредба относно щадящото третиране при разпит, понастоящем покриваща само децата жертви и отчасти свидетелите с установени специфични нужди от защита.

- След категоричното въвеждане на измерението на пола, както и на категорията на изначално особено уязвимите жертви, следва да се помисли за въвеждане и на други ключови измерения на уязвимостта – напр. на уврежданията и на недостатъчното владеење на български език. Относно хората с увреждания към ключови разпоредби в НПК би могъл да се въведе принципът на разумните улеснения като част от правото на защита по чл. 15, ал. 4 от НПК. Те следва да присъстват и при разпита на свидетел, както и при определянето на специфични нужди от защита. Заради общо прогласения принцип на равенство на гражданите в наказателното производство нуждата от превод в рамките на производството следва да се отчита и при лица от български произход, които не владеят български език в достатъчна степен.

- Във връзка с особено уязвимите жертви следва да се усъвършенстват и процесуалните механизми за встъпване или поддържане на започнало като „частно“ обвинение от страна на Прокуратурата по чл. 48 и сл. от НПК. Поне някои от тези категории жертви следва да се включат към хипотезите на „безпомощно състояние“ и „зависимост от извършителя на престъплението“, в които прокурорът поема обвинението в производство, първоначално образувано по тѣжба на жертвата. Следва да се уреди изрично и доказването на обстоятелствата на безпомощност и зависимост – включително чрез наличието, или липсата, на подавани молби за защита по Закона за защита от домашното насилие.

- В рамките на съдебното производство настоящото изследване предлага доразвиване на вече застъпеното минимизиране на разпитите на малолетни свидетели и свидетели със специфични нужди от защита, като го разшири към евентуалните нови категории „особено уязвими жертви“.

- Придружаването на жертвата от лице за подкрепа се предвижда за въвеждане сред правата на виктимизираните лица едва с проектопромените от втората половина на 2020 г., и то само чрез допълнения в чл. 75 от НПК, тоест формално само в досъдебното, а не и в съдебното производство в ролята ѝ на свидетел, граждански ищец и/или частен обвинител. В нова алинея се добавят и изключения: „Жертвата не може да бъде придружавана от лице, посочено от нея, ако това противоречи на интересите на жертвата или може да затрудни наказателното производство.“ Редно е изрично да се уреди отказът за придружаване да се прави с мотивирано постановление на разследващия орган или на прокурора и да се обжалва по реда на чл. 200 от НПК, а с оглед на важността на придружаването би могъл да се предвиди и съдебен контрол. Следва да се уточни, че лицето за подкрепа може да бъде член на семейството по права или сѣребрена линия до определена степен, лице, с което жертвата е в близки или приятелски отношения, или фактическо сѣжителство, или подходящ специалист – психолог, социален работник. Важно е също да се закрепи, че такова придружаване следва да е възможно „от първия контакт“ с органа на наказателното производство или оперативен работник и при всички контакти с компетентните органи.

- Участието на организации за подкрепа на жертви е препорѣчително да се добави към уредбата за експертизата за специфичните нужди от защита на жертвите (вж предложенията *de lege ferenda*).

- Предложенията на настоящото изследване във връзка с правната помощ на жертвите се отнасят до вече подробно застъпените в българската правна литература предложения за хипотези на задължителна защита – когато те не владеят български език, или имат физически или психически увреждания, поради които не са в състояние да защитават своите права и законни интереси. От такава защита следва да се възползват и особено уязвимите жертви в случай, че такава категория бъде въведена в българското право.

- Във връзка със събирането на данни в България е нужен цялостен преглед на показателите, по които се води съдебна и прокурорска статистика, както и статистика за оказана правна помощ и насочване, ако то стане част от процесуалното законодателство, с цел създаване на ясна система от индикатори, свързани с жертвите.

- Обучението за работа с жертви следва да се превърне в задължителна част от учебните програми на университетите и на всички звена от наказателното производство, както и на медицинските специалисти и социалните работници, като специализация в работа с такива лица следва да получат поне няколко специалисти от всяка професионална категория във всеки областен град. Наказателно-процесуалният кодекс би могъл да постави изискване разпитите на свидетели - жертви да се извършват от специализирани разследващи органи/прокурори.

Тези иновативни моменти намират израз в конкретни предложения *de lege ferenda*, представени по-долу.

V. ПРИМЕРНИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ *de lege ferenda*

1. Предложения за разширена глава от Наказателно-процесуалния кодекс, посветена на жертвите

Глава осма.

ЖЕРТВА

Лице, което има качеството на жертва

Чл. 74. (1) Жертва е физическото лице, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението.

(2) При смърт на лицето това право преминава върху членовете на неговото семейство, които са претърпели вреда в резултат на неговата смърт – низходящи от първа и втора степен, съпруг, братя и сестри, възходящи от първа и втора степен, както и лицето, което се е намирало във фактическо съжителство с починалия.

(3) Обвиняемият не може да упражнява правата на жертва в същото производство.

Права на жертвата в наказателното производство

Чл. 75. (1) В наказателното производство жертвата има следните права:

1. да бъде уведомена незабавно в съответствие със състоянието си, на ясен и разбираем език, и при нужда да получи допълнителни разяснения за правата си в наказателното производство и за начините за достъп до подпомагане, за процедурите след подаване на жалба и данните за връзка с компетентния орган, за органите, пред които може да бъде подаден сигнал при нарушаване на правата ѝ от компетентния орган, действащ в рамките на наказателното производство; за органите, към които може да се обърне, за да получи защита за себе си и своите близки, условията и реда за получаване на такава защита; за органите, към които може да се обърне, за да получи финансова компенсация от държавата, условията и реда за получаването ѝ; за възможностите за защита на правата и интересите ѝ, ако е чужд гражданин, жертва на престъпления на територията на Република България; за възможностите за защита на правата и интересите ѝ, ако е жертва на престъпление на територията на друга държава, и към кои органи може да се обърне в тези случаи. Органите на производството се уверяват, че жертвата е разбрала информацията, и при нужда ѝ дават допълнителни разяснения.
2. да получи гаранции за правата си и подкрепа на всички етапи на наказателното производство;
3. да получи защита за своята сигурност и тази на близките си, включително от контакт с обвиняемия в рамките на наказателното производство, оценка на специфичните си нужди от защита и подпомагане чрез насочване към системата по Закона за подпомагане и финансова компенсация на жертвите на престъпления;

4. да бъде информирана за хода на наказателното производство, включително за привличането на обвиняем, в зависимост от желанието си да получава информация;
5. да участва в наказателното производство съгласно установеното в този кодекс;
6. да получи компенсация от държавата включително когато в производството не бъде привлечен обвиняем;
7. да бъде изслушана и да прави искания, бележки и възражения, самостоятелно или чрез повереник, или лице за подкрепа;
8. да обжалва актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство;
9. да има повереник; задължително се назначава повереник по реда на Закона за правната помощ на лицата, за които по Закона за подпомагане и финансова компенсация на жертви на престъпления се приема, че са налице специфични нужди от защита;
10. да бъде уведомена за правото си на и да получи устен превод и писмен превод на определени в настоящия кодекс актове в рамките на наказателното производство, както и на други документи от съществено значение за производството, за които е отправила изрично искане, ако не владее български език;
11. да бъде третирана по запазващ достойнството ѝ и личния ѝ живот начин, с всички необходими улеснения, ако е чужденец, лице с увреждане или жертва на основано на пола насилие;
12. да бъде придружавана от лице за подкрепа по неин избор от първия контакт с компетентните органи;
13. да участва в процедура по медиация с извършителя или в друга възстановителна практика, уредена в закон.

Искания, бележки, възражения, както и обжалване на актовете, които водят до прекратяване или спиране на наказателното производство, могат да бъдат извършвани по електронен път, подписани с квалифициран електронен подпис.

(2) Органът, който образува досъдебното производство, уведомява незабавно жертвата за това, ако тя е посочила адрес за призоваване в страната или електронен адрес.

(3) Жертвата упражнява правата си, с изключение на правото на информиране, при изрично изразено искане за участие в наказателното производство и посочване на адрес за призоваване и уведомяване за хода на производството.

Искането може да се направи до 7 дни от уведомяването за образуването на досъдебното производство, в който срок на жертвата би могло да бъде оказана психологическа и практическа помощ. При изрично съгласие на жертвата, което може да бъде оттеглено по всяко време, призоваването и уведомяването може да се извърши и на посочен от нея електронен адрес.

2. Други предложения, свързани с Наказателно-процесуалния кодекс

Освен цялостното предложение за разширена глава на НПК, свързана с правата на жертвите в производството, предложения *de lege ferenda*, оформени по-долу като законопроект за изменение и допълнение, биха могли да бъдат отправени към редица други разпоредби на Кодекса:

1. В чл. 13, ал. 2 след думите „предвидени в този кодекс“ се поставя запетая и се добавя „при пълно съобразяване с правата и потребностите на участниците в производството“.
2. В чл. 20 след думите „предвидени в този кодекс“ се поставя запетая и се добавя „при пълно съобразяване с правата и потребностите на участниците в производството“.
3. В чл. 22, ал. 3 след думите „под стража“ се добавя „както и когато обвиняемият е непълнолетен или по делото има пострадало малолетно или непълнолетно лице“.
4. В чл. 46, ал. 2, т. 2 след „и други процесуални действия“ се добавя „Прокурорът участва задължително в действията по разследване, където присъства жертвата“.
5. В чл. 67, ал. 3 след думите „прокурора, обвиняемия и пострадалия“ се добавя изречението „Мерките за защита на пострадалия се постановяват независимо от постановените мерки по Закона за защита от домашното насилие и съвместното им прилагане се решава с определението на съда“.
6. В чл. 67а думите „със специфични нужди от защита“ се заличават и на тяхно място се добавя „за всички мерки, които са взети за осигуряване на неговата защита“.
7. В края на чл. 123, ал. 1 се добавя изречение: „Всички мерки за защита се съобразяват изрично с пола на лицето“.

8. В чл. 139, ал. 6 в края се добавя изречение: „Въпросите не следва да засягат факти от интимния живот на свидетеля освен при ясна необходимост, свързана с разкриването на обективната истина“.
9. В чл. 139, ал. 2 след думите „чл. 121“ се добавя: „При явна нужда на свидетеля органът, извършващ разпита, се консултира с психолог или друг подходящ специалист. Провеждането на разпита се съобразява изрично с пола на лицето“.
10. В чл. 140, ал. 3 в края се добавя изречение: „Разпитът на малолетния и непълнолетния свидетел се съобразява изрично с пола на свидетеля“.
11. В чл. 143 се добавя ал. 5: „Провеждането на очната ставка се съобразява изрично с пола на участващите, както и евентуалното участие на малолетни и непълнолетни свидетели“. Ал. 5 да стане ал. 6.
12. В чл. 144 в края на ал. 3 се добавя изречение: „по специфичните нужди от защита на свидетелите допълващи становища могат да представят представители на организации за подкрепа. Становищата се разглеждат в съвкупност с експертното заключение. В чл. 144 се добавя ал. 4: „Експертизата се съобразява изрично с пола на лицето“.
13. В чл. 158, ал. 1 в края се добавя изречение: „Освидетелстването на лицето се съобразява изрично с пола му“.
14. В чл. 203, ал. 1 след думите „успешно извършване на разследването“ се добавя „при засилени гаранции за правата и интересите на жертвите“.
15. В чл. 223, ал. 3 в края се добавя изречение: „Разпитът на свидетеля пред съдия се съобразява изрично с пола на лицето“.
16. В чл. 224 в края се добавя изречение: „Присъствието при извършване на действия по разследването се съобразява изрично с пола на присъстващото лице“.
17. В чл. 242, ал. 4 след думите „от получаване на делото“ се добавя „при засилени гаранции за правата и интересите на жертвите“.
18. Заглавието на чл. 263 се изменя така: „Отразяване на делата от средствата за масово осведомяване и разглеждане на делото при закрити врати“.
Създава се нова ал. 1: „Отразяването на делата от средствата за масово осведомяване се извършва при пълно съобразяване с правата и потребностите на участниците в производството. При това отразяване лични данни на участниците не се разкриват, а други обстоятелства се разкриват само доколкото са стриктно относими към делото“.
Ал. 1-4 стават ал. 2-5.

- В ал. 3 в края се добавя: „и несъобразяване с пола на засегнатото лице“.
19. В чл. 301, ал. 1, т. 10 след думите „в какъв размер“ се добавя „какви допълнителни мерки да се предприемат за правата и интересите на жертвите“
20. В чл. 381, ал. 6 в края се добавя изречение: „Споразумението се подписва и от жертвата, ако е съгласна с него“.
21. В чл. 384, ал. 3 в края се добавя изречение: „За споразумението се съобщава на пострадалия, ако той не се е конституирал като страна“.
22. В чл. 417а думите „със специфични нужди от защита“ се заличават и в края се добавя „за всички мерки, които са взети за осигуряване на неговата защита“.
23. В параграф 1 на Допълнителните разпоредби се добавя нова ал. 7: „Съобразяване с пола“ по смисъла на този кодекс е вземане предвид на всички специфики на пола на съответния участник в производството с цел предпазването му от емоционално и психическо страдание и запазване на достойнството му“.

3. Предложения, свързани с други закони

Освен предложените промени в НПК, настоящото изследване предлага и промени в редица други относими законодателни актове.

В Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления:

1. Заглавието се изменя така: Закон за подпомагане и финансова компенсация на жертви на престъпления. Терминът „жертва“ заменя „пострадал“ във всички разпоредби.
2. Чл. 1, ал. 2 се изменя така: „При условията и по реда на този закон чуждите граждани получават подпомагане във всички случаи по чл. 3, ал. 1, а финансова компенсация - в случаите, предвидени в международен договор, по който Република България е страна.“
3. Чл. 6, ал. 1 се изменя така: „Органите на Министерството на вътрешните работи, следователите и организациите за подкрепа на пострадали уведомяват от първия контакт с тях пострадалите или лицата по чл. 3, ал. 2 за“.

4. В Чл. 6а, ал. 2 накрая се добавя: „Компетентните органи се уверяват, че жертвите разбират дадената им информация“.
5. В чл. 8, ал. 3 в края се добавя „Формите на подпомагане се предоставят въз основа на извършената индивидуална оценка на нуждите на жертвите“.
6. Чл. 11, ал. 2 се изменя така „Практическата помощ се изразява в предоставяне на съвети относно предотвратяването на вторично и повторно виктимизиране, както и предприемане на мерки за социална реинтеграция на жертвите“.
7. В чл. 12 се добавя ал. 3 „Финансова компенсация може да се предостави и авансово, както и за покриване на одобрени от Националния съвет спешни разходи, с мотивирано решение на Съвета за всеки отделен случай след изследване на относимите документи и изслушване на експерти, ако е необходимо“.
8. В чл. 21 се добавя т. 4 „разработва общ координационен механизъм за насочване на жертвите на престъпления към подходящи услуги“, а т. 4-11 да станат т. 5-12.

В Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство:

1. В чл. 2 в края се добавя „Осигуряването на специална защита се съобразява изрично с пола на лицето.“
2. В чл. 3, т. 1 след „свидетел“ се добавя „жертва“.
3. В Допълнителните разпоредби се добавя нов пар. 2 „По смисъла на този закон „съобразяване с пола“ е вземане предвид на всички специфики на пола на съответното застрашено лице с цел запазване на достойнството му“

В Закона за правната помощ:

В чл. 22, т. 7 след „трафик на хора“ се добавя „както и престъпления в обхвата на финансовата компенсация по Закона за подпомагане и финансова компенсация на жертви на престъпления“.

VI. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

На български език

1. Илчева, М. (2012). *Подкрепа и реинтеграция на децата - жертви на трафик в България: законодателство, институционална рамка и политики*. София: Център за изследване на демокрацията
2. Йорданова, М., Марков, Д., **Илчева, М.** (2012). *Правото на защита и принципът на равнопоставеност на страните в българския наказателен процес*. София: Център за изследване на демокрацията
3. Бербек, С., **Илчева, М.**, Лазар, Е., Йонеску, Г., Драган, А., Замфир, А., Нимеску, И... Фейто, П. (2017) *Наръчник за юристи, социални и здравни работници, ангажирани в защитата на правата и подпомагането на жертви на трафик на хора*, Букурещ: Асоциация „Про Рефугиу“ (съавтор), наличен на <https://csd.bg/bg/publications/publication/handbook-for-professionals-assisting-victims-of-trafficking/>.
4. Бербек, С., Лазар, Е., Макева, Б., **Илчева, М.**, Викторова, Д., Стоянова, П... Странд, Ф. (2018). *Механизъм за насочване на пострадали от престъпления в национални и трансгранични случаи*. Букурещ: Асоциация „Про Рефугиу“, наличен на <https://csd.bg/bg/publications/publication/referral-mechanism-to-assist-victims-of-crime-in-domestic-and-cross-border-cases/>.
5. Бербек, С., **Илчева, М.**, Нордстрьом, Р., Хайнонен, Х., Фейто, П., Фройденберг, Д. (2018). *Обзорен доклад: права на пострадали от престъпления и институции и организации, ангажирани в подкрепата им в Румъния, България, Германия, Швеция*. Букурещ: Асоциация „Про Рефугиу“, наличен на <https://csd.bg/bg/publications/publication/mapping-of-stakeholders-in-the-area-of-victim-support/>.
6. Илчева, М. (2019) Въвеждането на измерението на пола като част от новия наказателно-процесуален подход спрямо жертвите на престъпления в България. *Право, политика, администрация*, 4/2019, стр. 66-75
7. Илчева, М. (2020) Правото на информация на жертвите на престъпления относно правата им в процеса, подпомагането и компенсацията, *Право, политика, администрация*, 2/2020, стр. 41-48

1. Giovannini, N., Zingoni, M., **Ilcheva, M.**, Wilinski, P., Karlik, P. (2012). *Justice sector institutional indicators for criminal case management: Efforts on supranational and national level, Bulgarian and Polish perspective*. Sofia: Center for the Study of Democracy, ISBN: 978-954-477-187-4
2. Ilcheva, M. (2013). *Mapping the legislation and assessing the impact of protection orders in the European Member States (POEMS): National report Bulgaria*. Tilburg: Tilburg University, наличен на <http://poems-project.com/wp-content/uploads/2015/02/Bulgaria.pdf>.
3. **Ilcheva, M.**, Markov, D., Yordanova, M. (2014). *Challenges before victims' protection in Bulgaria in view of harmonising protection frameworks throughout the European Union*. In: P. Wilinski and P. Karlik (eds). *Improving Protection of Victims' Rights: Access to Legal Aid*, Poznan: Adam Mickiewicz University, p. 163-170
4. European Commission (2015). *Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime: the effectiveness of specific criminal law measures targeting organised crime*, Final Report, Brussels: European Commission (co-author)
5. Ilcheva, M. (2016). *Rights of crime victims to have access to justice*. Sofia: Project One / Center for the Study of Democracy (for the EU Fundamental Rights Agency).
6. Berbec, S., Ebert, C., Melis, K., **Ilcheva, M.**, Garcia, N., de las Heras, S., ... Strandh, F. (2018). *The referral for legal assistance in the case of victims of human trafficking*. Bucharest: Association Pro Refugiu, наличен на <http://www.csd.bg/artShow.php?id=18287>.
7. Ilcheva, M (2019) *Procedural Rights of Suspects and Accused with Psychosocial or Intellectual Disabilities in Bulgaria*. Sofia: Center for the Study of Democracy
8. Ilcheva, M. (2020) Bulgaria and the Istanbul Convention – Law, Politics and Propaganda vs. the Rights of Victims of Gender-based Violence. *Open Journal for Legal Studies*, 3(1), 49-68
9. Berbec, S, Yordanova, M, **Ilcheva, M** et al (2020) *Compendium of Practices Victims of Crime and the Justice System*, Bucharest: Association Pro Refugiu, наличен на <https://csd.bg/publications/publication/compendium-of-practices-victims-of-crime-and-the-justice-system/>

SOUTH-WEST UNIVERSITY NEOFIT RILSKI

FACULTY OF LAW AND HISTORY

DEPARTMENT OF PUBLIC LAW

AUTHOR'S ABSTRACT

of a dissertation for acquisition of a DOCTOR educational and scientific degree
in Professional field 3.6. Law - Criminal procedure law
by Miryana Ilichova Ilcheva, PhD student in individual preparation

on the topic:

A NEW CRIMINAL PROCEDURE APPROACH TO VICTIMS OF CRIME IN BULGARIA

Scientific adviser: Prof. Dr. Dobrinka Chankova

Blagoevgrad, 2021

The thesis was discussed and directed towards defense before a scientific jury from the Department of Public Law at the Faculty of Law and History of the Southwestern University "Neofit Rilski", after a preliminary discussion, on 23.06.2021.

The author is a PhD student at the Department of Public Law at the Faculty of Law and History of SWU "Neofit Rilski".

The defense of the thesis before a scientific jury will be held on 28.09.2021 at 2 PM in hall 6302 in the Faculty of Law and History of SWU "N. Rilski" at an open session of the scientific jury. The materials on the defense are available to those interested in the Department of Public Law.

I. GENERAL CONSIDERATIONS

Introduction

The topic of victims of crime is extremely relevant in the legal and institutional agenda of politicians and legislators, legal practitioners and legal scholars, as well as among the general public globally, in the European Union (EU) and in Bulgaria. Bulgarian criminal justice and doctrine are not alien to the general trend of strengthening the role of victims in the criminal procedure. The rights of victims of crime in Bulgaria are subject to the periodic introduction of new legislative provisions, as well as (intentions) to improve existing ones.

Along with progress in the recognition and further settlement of victims' rights, the system ensuring their participation in criminal proceedings and their support shows a number of imperfections, both at national and European level. In a number of countries, the transposition of EU law fails to achieve a comprehensive approach to victims' rights, and a number of groups, such as women, children and foreigners, remain insufficiently protected. Regarding the situation in Bulgaria, the incomplete transposition of European norms is combined with traditional weaknesses of the Bulgarian legislative process and procedural practice such as a fragmentary approach, insufficient specialization of those involved in the system for working with vulnerable groups such as victims and lack of sufficient guarantees to protect their rights, which puts them in a position of neglect.

EU Member States are continuing their efforts to fully transpose and put into practice Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA (the 2012 Directive).

The Directive is based on a specific and broad context, first of all, on a series of **preceding Council of Europe and United Nations standards** on victims' rights. The standards of EU law and other European and global standards in the field of criminal justice are also of paramount importance to the rights of victims. At the same time, the countries are bound by their other international commitments in the field of **human rights**, which is why the link between their national legislation and the standards

preceding the 2012 Directive is not only "mediated" by European law, but also direct - both at regulatory and political level. The regulation of the situation of victims in proceedings before the **International Criminal Court** also occupies a prominent position, from which national legislation can draw a number of examples and solutions.

In view of the reported deficits in the protection of victims' rights, there is a need for a critical rethinking of the regulation of the approach of criminal justice authorities to them, both at national level and throughout the European Union. The current legal framework should be examined in the light of previous and accompanying European and global standards, as well as standards for individual groups of victims, in order to indicate where existing national and European norms can be improved.

The subject of the study are the societal relations linked to the treatment of victims by the bodies of the criminal procedure, and the inextricably linked support and referral to appropriate services. In this regard, criminal procedure is at the heart of the thesis, but due to the lack of a strict division between legal and non-legal disciplines, the study inevitably acquires an interdisciplinary character and marks contributions beyond the strict boundaries of criminal procedure.

The issues covered are the gaps and imperfections, as well as the ways to improve the legal framework and practical procedures at national and supranational level, which would allow full protection of the rights of victims of crime in criminal proceedings.

The objectives of the present study are:

- offer a **critical review** of the current national legislation on victims' rights, as well as opportunities for improvement on the level of domestic law and the European Union;
- to **review selected European and global standards** in the field of the rights of all victims of crime and of individual groups, in the field of criminal justice and human rights, including the relationship between victim assistance and access to justice;
- **to establish how their full application in the criminal procedure practice** and the transfer of appropriate norms and practices from individual to all groups of victims can improve the legislation and practice in the relations between the competent

authorities and the victims of crimes in Bulgaria, as well as to improve the relevant regulations on EU level;

- **propose regulatory changes** to thoroughly improve victims' rights in various aspects of national legislation.

In line with the above objectives, the study sets a number of **tasks** in the field of reviewing and improving national legislation and synthesizing good practices in legislation and treating victims at the supranational level.

First of all, **a brief overview of the norms** of the Bulgarian criminal procedure law related to the treatment of the victims, as well as of other laws, where their situation is regulated, is made. From this relatively new point of view for Bulgarian legal science, the connections between the paradigms of the criminal procedure and the various forms of assistance to victims are pointed out and a general assessment of the state of the set of norms regulating the relations between the competent authorities and the victims of crimes is made.

The main points of the EU legal framework and selected international standards, preceding or accompanying the current regulation on victims, or affecting individual groups of victims, are further identified in order to highlight the normative and practical opportunities they offer for the overall improvement of their situation, including by seeking opportunities to apply group-specific rules to all those affected by criminal acts.

Next, **the main areas in which these standards can improve existing EU law** in the field of victims' relations with and protection by criminal justice authorities are outlined. The review of these areas is complemented by **positive examples** from other countries, indirectly influenced by standards like those surveyed. An attempt is also made to outline an **exemplary, framework model** for legislative and practical steps for the adoption of new national legislative provisions in order to improve the situation of victims in criminal proceedings.

The central part of the study summarizes the traditional **deficits** reported in Bulgaria in the field of victims' rights in criminal proceedings, both at the legislative and practical level. Then, **ways are indicated for their possible overcoming** through appropriate legislative changes in case of deficient phrasing, as well as filling of normative gaps, in

order to overcome the secondary victimization of the victims by the criminal justice bodies and to strengthen the connection with their assistance.

The study hopes to contribute to the strengthening of procedural rights, protection and support of victims of crime, and their relationship with criminal justice authorities, placing the subject in several parallel legal frameworks: that of some European and global criminal justice instruments, on the one hand, a series of European and global human rights standards, in particular for victims of crime, and, on the other, the current regulation of victims' rights at European level. **The starting point and research hypothesis of this paper** is that the European regulation of victims' rights and transposition by Member States, and especially by Bulgaria, shows some weaknesses, and ways to overcome them should be sought in the untapped opportunities in previous standards for victims' rights and in the wider context of (fair) criminal justice and human rights.

The research methodology includes:

- desk research of the relevant current and draft legislation and international standards, case law of Bulgarian courts and supranational jurisdictions, including through the methods of **historical and comparative legal analysis**, as well as **systematic interpretation** in order to achieve a comprehensive picture of the situation of victims in Bulgaria and the EU;
- critical **review of literature** from Bulgaria, from other EU Member States and comparative law studies, as well as national and international policy and strategic documents;
- a **survey** with representatives of judicial and executive institutions, as well as with non-governmental organizations and academic circles in Bulgaria, with due observance of the relevant ethical practices and legislation for personal data protection.

The study was designed to be of interest and benefit to **a number of target groups**, including:

- researchers in the field of legal and social sciences;
- institutions and non-governmental organizations (NGOs) working in the field of criminal justice and protection of victims;

- those dealing with lawmaking in the executive and legislative branches.

II. VOLUME AND STRUCTURE OF THE THESIS

The thesis "A New Criminal Procedure Approach to Victims of Crime in Bulgaria" in structural terms consists of an introduction, four chapters and a conclusion. There is also an annex dedicated to the survey conducted among professionals.

The bibliography contains 197 titles, of which 111 in Bulgarian, 86 in English, accompanied by 20 Internet sources, 34 normative and strategic acts, 47 decisions from the case-law of Bulgarian courts, 16 decisions of the European Court of Human Rights and 5 from other jurisdictions.

III. CONTENT OF THE THESIS

Introduction

The introduction of the study justifies the relevance of the topic of victims of crime as important participants in criminal proceedings. Their situation is also an integral part of the social reality in which criminal justice operates. Examining the achievements and problems of victims' criminal procedure status, due attention is paid to the need for concrete proposals to improve it, and in particular to the efforts to transpose the 2012 Directive, as well as its specific and broad context of preceding and accompanying standards. The introduction defines the object of the research, its subject and goals, as well as the tasks it sets, the methodology and its target groups. It also sets out the research hypothesis that the European regulation of the rights of victims in criminal proceedings and its transposition by the Member States, and especially by Bulgaria, shows certain weaknesses, and ways to overcome them should be sought, like in the untapped opportunities of previous standards for the rights of victims to participate in proceedings and for their support, as well as in the broader context of (fair) criminal justice and procedural human rights.

Chapter I The situation of victims of crimes in Bulgarian law

SECTION ONE of Chapter I examines the rights of victims under the Criminal Procedure Code (CPC) and other legal acts, their assistance and financial compensation, in order to create a comprehensive picture of their situation in criminal proceedings. SECTION TWO is devoted to the specific regulation of certain groups of victims and its impact on their situation in the criminal process - victims of human trafficking, domestic violence, minors and juveniles. It is reasonably concluded that the regulation of the situation of victims of crime in the Bulgarian criminal proceedings is characterized by a relative fragmentation, both among many regulations of varying degrees, and within themselves. There is also a certain normative neglect of groups such as victims of hate crimes and victims of gender-based violence. This poses significant difficulties in constructing a comprehensive system for their protection and support, both in theoretical and practical terms. There is a danger of gaps leading to infringements of the rights of individuals, as well as of contradictions among the rules, which are respectively rendered ineffective or not applied at all by the competent authorities. There is a need for a complete rethinking of the systematics of the legal framework regarding victims, creating significantly more and more comprehensive norms in the procedural law and regulation outside it only of specific practical areas, mainly regarding the assistance to persons affected by crime and their financial compensation.

Chapter II European Union law and European and global standards on the rights of victims in criminal proceedings

In Chapter II, the examination of the European and global standards on the rights of victims occupies a key place, as in their formulations one can look for untapped guidelines for improving the Bulgarian legal framework, including the one concerning criminal procedure, as well as the legislation at EU level. SECTION ONE is devoted to the European Union's legal framework on victims. SECTION TWO deals with relevant Council of Europe standards, including the case law of the European Court of Human Rights. SECTION THREE deals with United Nations standards, and SECTION FOUR provides an overview of the norms for the protection of individual groups of victims, such as those of terrorism, gender-based violence and crimes within the jurisdiction of the International Criminal Court. The review of the norms highlights common postulations such as a holistic approach to the situation of victims and a relation

between their position in the criminal process and their assistance. Some norms are also identified, which, according to the study, should be transferred from the regulation of individual groups of victims to the norms affecting all victims. Most significant achievements are proposed to be laid down as general norms for all victims in the course of the criminal process, as well as in the form of special rules and other differentiated procedures.

Chapter III Adoption of European and global standards in the field of the rights of victims of crime and further improvement of law and practice in the European Union with a view to the participation of victims in criminal proceedings

This chapter of the thesis offers a summary of several main topics of victims' rights, including in criminal proceedings, and their legal framework at global and European level. The aim is to identify in which areas the standards of the UN and the Council of Europe, and those for individual groups of victims, have the potential to improve the provisions of the 2012 Directive and to enable countries to transfer certain successful rules on groups of victims to all those affected by crimes, with an emphasis on criminal procedure. SECTION ONE is devoted to the holistic approach to victim support and protection, including measures at all levels and coordination mechanisms, the relationship between victims' rights in criminal proceedings and their protection and support, and assessment and monitoring mechanisms. SECTION TWO discusses new guidelines for regulating the situation of victims in relation to their participation in criminal proceedings, including the gender perspective, periods of reflection and recovery and the participation of support persons and NGOs in criminal proceedings, and the situation of foreign victims. SECTION THREE focuses on good practices in the implementation of European and global standards in the criminal procedure legislation of the Member States and offers a framework model for their introduction with an overview of a number of relevant areas of legislation.

Chapter IV Protection of the rights of victims in Bulgaria - main deficits and proposals for overcoming them, raising the criminal procedure status of victims in Bulgaria

In this central chapter of the thesis the main deficits and proposals for overcoming them are presented in several areas of protection of victims' rights and raising their criminal procedure status - consolidating the norms on their overall situation by introducing an extended chapter in the Criminal Procedure Code (SECTION ONE), right to information on victims' rights as well as on the course of criminal proceedings (SECTION TWO), right to participate in proceedings, including support persons and NGOs (SECTION THREE), right to be directed to appropriate services as an integral part of strengthening the criminal procedure status of victims (SECTION FIVE), collecting uniform and comparable data from all involved institutions and organizations and training and specialization of professionals in order to improve the situation of victims in the criminal process (SECTION SIX).

Conclusion

The conclusion of the thesis re-states that it is necessary to completely rethink the basic legal framework of the rights of victims of crime in the country, especially in criminal proceedings, as well as the inclusion in other relevant acts in the field of migration, health and social services of norms related to victimized persons and their position in the proceedings. However, such a critical systematic review would not be possible without a conceptual discussion of the basic principles and approaches in the Bulgarian criminal process in general and the human rights-based approach to both victims and defendants.

ANNEX: SURVEY - METHODOLOGY, CONDUCT, QUESTIONNAIRE

The appendix to the study is dedicated to a survey conducted among professionals, approved by the Commission on Research Ethics of the "Neofit Rilski" Southwestern University, approval № 2010-1 of 1.10.2020. Answers were received from 19 professionals from Bulgaria and one from another Member State of the European Union. The information sheet and the survey questionnaire are attached to the thesis.

IV. SCIENTIFIC NOVELTY AND PRACTICAL SIGNIFICANCE (CONTRIBUTIONS)

Based on in-depth research, comparisons and generation of new ideas, the following main contributions of the present study can be summarized:

- Based on the current dominance of the broader category of “victim” over the narrower procedural concept of “injured person” and the introduction of the concept of victim in a number of other Bulgarian legislative acts reflecting international standards, the study proposes that this concept be fully integrated in criminal procedure legislation, and in the Law on Assistance and Financial Compensation to Victims of Crime (LAFCVC). The aggrieved legal entity should keep its position, which would differentiate it from the position of the natural person victim, as well as its place in the procedural law. However, the entity’s rights should be consolidated in separate provisions, systematically placed after the new chapter on victims' rights, which this study will propose.

- Following the repeal of Instruction № Iz-507 of the Ministry of Interior of March 26, 2008 on the reception of citizens and support for victims of crime in the structural

units of the National Police Service and against the background of scarce norms for treatment of victims in the procedural and victims' rights legislation, the rapid re-regulation of the support of the victims by the bodies of the criminal proceedings is of exceptional importance and should be done through the establishment of a relevant basic principle in the Criminal Procedure Code and a detailed regulation in the LAFCVC. The basic principle should be enshrined in the new extended chapter on the rights of victims, for which the present study advocates, while the details should remain outside the procedural law, but in tight relation with it.

- Following the criminalization of certain forms of domestic violence, measures to protect the victim in criminal proceedings and possible measures under the Law on Protection against Domestic Violence should be able to operate in parallel and independently in order to ensure a higher level of protection of victims of domestic violence.

- The Bulgarian legislator attempted to introduce the detailed regulation of individual assessment in order to identify specific protection needs under the Directive, as well as a number of categories of particularly vulnerable victims that the Directive identifies, only through legislative proposals from the second half of 2020. *De lege ferenda* it is necessary for the individual assessment to be introduced in its entirety within the framework of the detailed regulation of the rights of victims in the Criminal Procedure Code this study proposes, and for the specific procedure for its implementation to be elaborated in the LAFCVC. The draft amendments of the second half of 2020 "link" the regulation in the Criminal Procedure Code with a proposed new chapter in the LAFCVC, specifically dedicated to individual assessment. The amendments also propose a regulation of the right of victims to be notified of their right to individual assessment, as well as individual assessment in general as a right of each victim. However, procedural law should in fact regulate both those entitlements. It should be explicitly regulated how this regime relates to the expert assessments under Art. 144, para. 3 of the CPC and in which cases each of the procedures applies. *De lege ferenda*, the regulation of the individual assessment proposed in the LAFCVC should be explicitly linked to the psychological and practical assistance under this law, and any assessment of specific protection needs should also contain appropriate recommendations for the assistance which the victim should be given.

- The mechanism of work of the National Council for Assistance and Compensation of Victims of Crime under the LAFCVC should be further developed and made into a central body for assistance of victims with possible local units at least in

the centers of Bulgaria's five appellate districts. In the long term, at least part of the functions of the Bureau for Protection with the Prosecutor General under the Law on the Protection of Persons Endangered in Connection with Criminal Proceedings may be incorporated into such a structure. A future general coordination mechanism developed by the National Victim Assistance and Compensation Council could address a number of conceptual issues, such as risk assessment and management, leading to longer-term appropriate changes in key legislative provisions, such as those governing the perpetrators' access to firearms. Some of them could even be transferred from the special laws into the basic framework of the criminal process among the norms governing the protective measures for the criminal procedure participants, including the victims.

- In the long term, it is necessary to consider to what extent the regulation for child victims in the Criminal Procedure Code can be used to regulate the situation of other particularly vulnerable victims, such as people with disabilities, victims with post-traumatic stress disorder, etc.

- Victims of hate crimes/crimes with a discriminatory element have not yet received specific rights under Bulgarian law. *De lege ferenda*, at the very least, consideration should be given to including them in a future category of 'particularly vulnerable victims' in the CPC and in the scope of special treatment rules, in particular regarding interrogation.

- The general *de lege ferenda* recommendation of the present study is that the general provisions on the victim, currently Section I in Chapter Eight of the CPC, be set out in a separate, larger chapter, regulating their situation as such throughout the criminal process, including in the trial phase as a witness, civil plaintiff and/or private prosecutor (in cases of general offenses), including notification of rights and information on the progress of the proceedings, at least on the conviction or acquittal of the defendant (see *de lege ferenda* proposals).

- It is in such a separate chapter of the Criminal Procedure Code that comprehensive principles and coordination between criminal justice and the victim support system could be enshrined as guiding principles and guarantee for improving victims' situation in criminal proceedings, and their cooperation with the competent authorities, as well as other elements of the consolidated "catalogues" of rights that European and global standards offer and which can be added to the general provisions on victims in the Bulgarian criminal procedure law.

- Basic regulation on legal aid is also necessary in the new chapter, with explicit enumeration of cases of mandatory representation by a lawyer of particularly vulnerable victims, separate from the regulation of support persons. Such a chapter could also enshrine the victim's right to compensation, including when no defendant is charged in criminal proceedings, as well as referral to appropriate general and specialized services. The detailed regulation of both issues may remain outside the Code.

- Other rights that can be enshrined in an unambiguous way common to the whole criminal process are the rights of victims - citizens of other EU Member States and foreigners, the principle of applying the gender dimension in any contact with victims, elements of the recovery and reflection period to be applied to all victims. The introduction of such elements should also be continued in the provisions establishing the notification of the victim about the development of the criminal proceedings, or at least on the charging of the accused.

- The proposed general principle of enhanced procedural guarantees for the rights and interests of victims at each stage of the proceedings should be further developed into key provisions of the Criminal Procedure Code (see proposals *de lege ferenda*).

- The explicit inclusion of the gender dimension as a basic principle in the relations of the competent institutions with the victims should be reflected in a number of specific provisions regarding their treatment (see proposals *de lege ferenda*).

- The provision of information to victims should be one of the aspects to be uniformly regulated in the proposed new chapter on victims' rights. In the process of providing information, it is necessary to explicitly establish, including through practical facilities, the consideration of the gender aspect, especially for victims of sexual, domestic and gender-based violence, for example by providing information and first contact with an officer of the same gender, avoiding mentioning the sexual history of the victims, etc.

- Procedural law should adopt the standards of the 2012 Directive for victims to be notified "from the first contact" with the competent authority "in a clear and accessible language". The LAFCVC could list which authorities are involved in the "first contact", in which situations, as well as what is the permissible delay in notification.

- Consideration of the condition of victims when informing them, currently regulated in the LAFCVC, should be enshrined in the proposed new chapter of the

Criminal Procedure Code and expanded with opportunities for support for both the competent authorities and the victims themselves. If the victim clearly needs it, the competent authority should be able to use the help of a psychologist or other appropriate specialist. Also, it is advisable for a specialist to be able to intervene even when the victim does not qualify as a witness or before his/her capacity as witness is established - for example, during the first contact with a competent authority.

- With regard to the provisions of the CPC concerning the provision of information to victims about their rights, it could be suggested *de lege ferenda* that the period of reflection known from the global and European legal framework for the protection of victims of trafficking be introduced at least with some of its elements for all victims of serious crimes against the person.

- In line with the significant concerns of European and global standards with foreign victims, the proposed new chapter on victims' rights in the Criminal Procedure Code could explicitly require the victim to be informed of his or her right to interpretation and translation, including possible interpretation before administrative authorities and other "entry points" for victims to the support system as medical and social workers. In favor of a more comprehensive approach to strengthening the situation of victims who do not speak Bulgarian, the right of the victim to request that a document be accepted as an essential document should be introduced, and the document be translated accordingly. This can happen within the current norm of Art. 75 of the Criminal Procedure Code as part of the new separate chapter on the rights of victims, adding to translating the decree for suspension and termination of criminal proceedings "another document essential for the proceedings for which the victim has made an explicit request." The appeal of the refusal of such a request at the pre-trial phase may be left to the general procedure for appeal of the acts of the bodies of the pre-trial proceedings under Art. 200 of the CPC, but in view of the fundamental nature of the right to translation, it is advisable to also provide for judicial review. The solutions in Art. 395 of the Criminal Procedure Code regarding the translation of documents for the needs of the accused and the defendant can also be used. Again, in relation to the right to translation for both procedural figures (accused / defendant and victim), the introduction of a definition of a "document essential for the proceedings" could be considered. A check for proficiency in the Bulgarian language should be introduced for the victim, similar to the one for the accused under Art. 395b of the CPC.

- Foreign victims should also be explicitly informed about possible migration procedures applicable to their specific case and about possible interaction with migration and international protection authorities.

- Once exempted from regulating basic procedural rights such as the right to information, the LAFCVC could focus on procedural rules for notifications, for example, providing the victim with contact details of the officer working on his/her case, explicit possible time points at which the notification should take place, or even be repeated, the victims' first contact with persons outside criminal proceedings.

- The introduction of the gender dimension in any action with victims during criminal proceedings could be a good starting point for the gradual introduction of the category of "particularly vulnerable victims" already in the definition and in informing the victims from the first contact with the competent body. The vulnerability of such victims, in contrast to victims with specific protection needs, who are subject to expert opinions, could be initially established. It is advisable to extend to them the legislation on sparing treatment during interrogation, which currently covers only child victims and, in part, witnesses with identified specific protection needs.

- After the explicit introduction of the gender dimension, and the category of initially particularly vulnerable victims, the introduction of other key dimensions of vulnerability should be considered - e.g. disabilities and insufficient command of the Bulgarian language. Regarding people with disabilities, as an addition to some key provisions in the CPC, the principle of reasonable facilities as part of the right to protection under Art. 15, para. 4 of the PPC could be introduced. Facilities should also be present during the examination of a witness, as well as in the determination of specific protection needs. Due to the generally proclaimed principle of equality of citizens in criminal proceedings, the need for interpretation within the proceedings should also be taken into account for persons of Bulgarian origin who do not speak Bulgarian to a sufficient level.

- In connection with the particularly vulnerable victims, the procedural mechanisms for the Prosecutor's Office to join or maintain a private accusation under Art. 48 et seq. of the CPC should be further strengthened. At least some of these categories of victims should be included in the hypotheses of "helplessness" and "dependence on the perpetrator", in which the prosecutor takes charge of the proceedings initially instituted upon the victim's complaint. Proof of the circumstances of helplessness and dependence should also be explicitly regulated - including through

the presence or absence of applications for protection under the Law on Protection against Domestic Violence.

- In the context of the trial phase, the present study proposes to further develop the already existing minimization of the questioning of child witnesses and witnesses with special protection needs, extending it to possible new categories of "particularly vulnerable victims".

- The accompaniment of the victim by a support person is envisaged among the rights of the victimized persons only in the draft changes from the second half of 2020, and only through additions in Art. 75 of the CPC, thus only for the pre-trial and not the trial proceedings in their role as witnesses, civil plaintiffs and/or private prosecutors. Exceptions are added in a proposed new subparagraph: "The victim may not be accompanied by a person designated by him/her if this is contrary to the interests of the victim or may impede criminal proceedings." Refusals should be made by motivated decrees of the investigative body or of the prosecutor be appealed under Art. 200 of the CPC, and in view of the importance of accompaniment, judicial control could be envisaged. It should be specified that the support person may be a member of the family to some degree in the direct or collateral line, a person with whom the victim is in a close or friendly relationship, or de facto cohabitation, or an appropriate specialist - psychologist, social worker. It is also important to stipulate that such accompaniment should be possible "from the first contact" with the criminal justice authority or operative police and in all contacts with the competent authorities.

- The involvement of victim support organizations is recommended to be added to the regulation on expert opinions on specific protection needs (see proposals *de lege ferenda*).

- The proposals of the present study in connection with the legal aid for victims refer to the proposals for mandatory legal representation already presented in detail in the Bulgarian legal literature - when victims do not speak Bulgarian, or have physical or mental disabilities due to which they are unable to protect their rights and legitimate interests. Such protection should also benefit particularly vulnerable victims in the event that such a category is introduced into Bulgarian law.

- In connection with the collection of data in Bulgaria, a comprehensive review of the indicators under which judicial and prosecutorial statistics are kept, as well as statistics on legal aid and referral, if it becomes part of the procedural legislation, is needed in order to create a clear system of indicators related to victims.

- Training for working with victims should become a compulsory part of the curricula of universities and all units of criminal proceedings, as well as for medical professionals and social workers, and specialization in working with such persons should be provided to at least a small group of specialists from each professional category in each district center. The Code of Criminal Procedure could require that the questioning of victim witnesses be carried out by specialized investigative bodies/prosecutors.

The innovative proposals above are reflected in concrete formulations *de lege ferenda* presented below.

V. De lege ferenda PROPOSALS

1. Proposal for an extended chapter of the Code of Criminal Procedure on victims

Chapter eight.

VICTIM

A person who has the quality of a victim

Art. 74. (1) Victim shall be the natural person, who has suffered material or non-material damages from the crime.

(2) Upon death of the person this right shall pass to the members of their family, who have suffered damage as a result of their death - descending from first and second degree, spouse, brothers and sisters, ascending from first and second degree, as well as the person, who was in actual cohabitation with the deceased.

(3) The accused may not exercise the rights of a victim in the same proceedings.

Rights of the victim in criminal proceedings

Art. 75. (1) In the criminal proceedings the victim shall have the following rights:

1. to be notified immediately, in accordance with their condition, in clear and comprehensible language and, if necessary, to receive further clarifications on their rights in criminal proceedings and on the means of access to assistance, post-complaint procedures and contact details of the competent authority, on the authorities to which a signal may be submitted in case of violation of their rights by the competent authority acting in the framework of criminal proceedings; on the bodies to which they may turn in order to obtain protection for themselves and their relatives, the conditions and the procedure for obtaining such protection; on the bodies to which they can turn in order to receive financial compensation from the state, the conditions and the order for its receipt; on the possibilities for protection of their rights and interests, if they are foreign citizens, victim of crimes on the territory of the Republic of Bulgaria; on the possibilities for protection of their rights and interests, if they are victims of crimes on the territory of another state, and to which bodies they can turn in these cases. The criminal procedure authorities shall make sure that the victim has understood the information and, if necessary, give them additional explanations.

2. to receive guarantees for their rights and support at all stages of the criminal proceedings;
3. to receive protection for their security and that of their relatives, including protection from contact with the accused within the criminal proceedings, assessment of their specific needs for protection and assistance by referring to the system under the Law for Assistance and Financial Compensation to Victims of Crime;
4. to be informed about the course of the criminal proceedings, including the charging of an accused, depending on their wish to receive information;
5. to participate in the criminal proceedings as established in this Code;
6. to receive compensation from the state, including when an accused is not charged in the proceedings;
7. to be heard and to make requests, remarks and objections, independently or through a lawyer or a support person;
8. to appeal against the acts, which lead to termination or suspension of the criminal proceedings;
9. to have a lawyer; a lawyer must be appointed in accordance with the Law on Legal Aid to persons who, under Law on Assistance and Financial Compensation to Victims of Crime, are deemed to have specific protection needs;
10. to be informed of their right to and to receive interpretation and translation of certain acts specified in this Code in the framework of criminal proceedings, as well as of other documents essential for the proceedings, for which they have explicitly requested, if they do not speak the Bulgarian language;
11. to be treated in a manner preserving their dignity and personal life, with all necessary facilities, if they are foreigners, persons with disabilities or victims of gender-based violence;
12. to be accompanied by a support person of their choice from the first contact with the competent authorities;
13. to participate in a mediation procedure with the perpetrator or in another restorative practice, regulated by law.

Requests, notes, objections, as well as appeals against acts that lead to the termination or suspension of criminal proceedings may be made electronically, signed with a qualified electronic signature.

(2) The body, which initiates the pre-trial proceedings, shall immediately notify the victim thereof, if they have indicated an address for summons in the country or an electronic address.

(3) The victim shall exercise their rights, with the exception of the right to information, upon explicit request for participation in the criminal proceedings and indication of an address for summoning and notification for the course of the proceedings. The request can be made within 7 days from the notification of the initiation of the pre-trial proceedings, within which period the victim could be provided with psychological and practical assistance. With the express consent of the victim, which may be withdrawn at any time, the summons and notification may also be made to the e-mail address specified by them.

2. Other proposals related to the Code of Criminal Procedure

In addition to the overall proposal for an extended chapter of the Criminal Procedure Code related to the rights of victims in proceedings, proposals *de lege ferenda*, formulated below as amendments, could be addressed to a number of other provisions of the Code:

1. In Art. 13, para. 2 after the words “provided for in this Code” a comma shall be placed and “in full compliance with the rights and needs of the participants in the proceedings” shall be added.
2. In Art. 20 after the words "provided for in this Code" a comma shall be placed and "in full compliance with the rights and needs of the participants in the proceedings" shall be added.
3. In Art. 22, para. 3 after the words “in custody”, the phrase “as well as when the accused is a minor or a minor or a minor has been injured in the case” shall be added.
4. In Art. 46, para. 2, item 2 after "and other procedural actions", the sentence "The prosecutor shall participate obligatorily in the investigative actions, where the victim is present" shall be added.
5. In Art. 67, para. 3 after the words “the prosecutor, the accused and the victim”, the following sentence shall be added “The measures for protection of the victim shall be enacted regardless of the measures under the Law on Protection from Domestic Violence and their joint application shall be decided by the court ruling”.
6. In Art. 67a, the words "with specific protection needs" shall be deleted and replaced by "for all measures taken to ensure their protection".
7. At the end of art. 123, para. 1 a sentence shall be added: "All protection measures shall explicitly take into account the gender of the person".

8. At the end of Art. 139, para. 6 a sentence shall be added: "The questions should not concern facts from the intimate life of the witness except when clearly necessary in relation to the disclosure of the objective truth".

9. In Art. 139, para. 2 after the words "Art. 121" the following phrase shall be added: "In case of obvious need of the witness, the body conducting the interrogation shall consult a psychologist or another appropriate specialist. The conduct of the interrogation shall be expressly in accordance with the gender of the person."

10. At the end of Art. 140, para. 3 a sentence shall be added: "The interrogation of the minor or juvenile witness shall explicitly take into account the gender of the witness".

11. In Art. 143 a para. 5 shall be added: "The conduct of the face-to-face confrontation shall explicitly take into account the gender of the participants, as well as the possible participation of juvenile witnesses." Para. 5 shall become para. 6.

12. In Art. 144 at the end of para. 3, a sentence shall be added: "on the specific needs for witness protection, additional opinions may be submitted by representatives of support organizations. The opinions are considered in conjunction with the expert opinion. In Art. 144 a para. 4 shall be added: "The expert opinion shall explicitly take into account the gender of the person."

13. At the end of Art. 158, para. 1, a sentence shall be added: "The certification of the person shall explicitly take into account their gender".

14. In Art. 203, para. 1 after the words "successful completion of the investigation" the following phrase shall be added "with enhanced guarantees for the rights and interests of the victims".

15. At the end of Art. 223, para. 3, a sentence shall be added: "The interrogation of the witness before a judge shall explicitly take into account the gender of the person".

16. At the end of Art. 224, a sentence shall be added: "Presence during the conduct of investigative actions shall explicitly take into account the gender of the person present."

17. In Art. 242, para. 4 after the words "from receipt of the case" the following phrase shall be added "with enhanced guarantees for the rights and interests of the victims".

18. The title of Art. 263 shall be amended as follows: "Coverage of the cases by the mass media and hearing of the case behind closed doors".

A new para 1 shall be created: "The coverage of the cases by the mass media shall be carried out in full compliance with the rights and needs of the participants in the proceedings. In this case, personal data of the participants shall not be disclosed, and other circumstances shall be disclosed only insofar as they are strictly relevant to the case. "

Paras. 1-4 shall become paras. 2-5.

In para. 3 at the end the following phrase shall be added: "and non-compliance with the gender of the affected person".

19. In Art. 301, para. 1, item 10 after the words "in what amount" the following phrase shall be added "what additional measures to be taken for the rights and interests of the victims"

20. At the end of Art. 381, para. 6 the following sentence shall be added: "The agreement shall also be signed by the victim, if they agree with it".

21. At the end of Art. 384, para. 3 the following sentence shall be added: "The agreement shall be notified to the victim, if they have not been constituted as a party".

22. In Art. 417a the words "with specific protection needs" shall be deleted and at the end "for all measures taken to ensure their protection" shall be added.

23. In paragraph 1 of the Additional Provisions a new para. 7 shall be added: "Compliance with the person's gender" within the meaning of this Code shall mean taking into account all the specifics of the gender of the respective participant in the proceedings in order to protect them from emotional and mental suffering and preserve their dignity."

3. Proposals related to other laws

In addition to the proposed amendments to the CPC, the present study also proposes changes to a number of other relevant pieces of legislation:

In the Law on Assistance and Financial Compensation to Victims of Crime:

1. The title shall be amended as follows: Law on Assistance and Financial Compensation to Victims of Crime. The term "victim" shall replace "injured person" in all provisions.

2. Art. 1, para. 2 shall be amended as follows: "Under the conditions and by the order of this law foreign citizens shall receive assistance in all cases under art. 3, para. 1, and financial compensation - in the cases provided for in an international agreement to which the Republic of Bulgaria is a party. "

3. Art. 6, para. 1 shall be amended as follows: "The bodies of the Ministry of Interior, the investigators and the organizations for support of victims shall notify from the first contact with them the victims or the persons under Art. 3, para. 2 on..."

4. In Art. 6a, para. 2 at the end the following phrase shall be added: "Competent authorities shall ensure that victims understand the information provided to them."

5. At the end of Art. 8, para. 3 the following phrase shall be added "Forms of assistance shall be provided on the basis of the individual assessment of the needs of the victims".

6. Art. 11, para. 2 shall be amended as follows: "Practical assistance shall cover the provision of advice on the prevention of secondary and re-victimization, as well as taking measures for the social reintegration of victims."

7. In Art. 12 a para. 3 shall be added "Financial compensation may also be provided in advance, as well as to cover emergency costs approved by the National Council, with a reasoned decision of the Council on a case-by-case basis after examination of the relevant documents and hearing of experts, if necessary."

8. In Art. 21, an item 4 shall be added "develop a common coordination mechanism for directing the victims of crime to appropriate services", and items 4-11 shall become items 5-12.

In the Law for Protection of Persons Endangered in Connection with Criminal Proceedings:

1. At the end of Art. 2, the following phrase shall be added "The provision of special protection shall explicitly take into account the gender of the person."

2. In Art. 3, item 1 after "witness", "victim" shall be added.

3. A new paragraph 2 shall be added to the Additional Provisions: "For the purposes of this law, 'compliance with the person's gender' shall mean taking into account all the specifics of the gender of the person concerned in order to preserve their dignity.'

In the Law on Legal Aid:

In Art. 22, item 7 after "trafficking in human beings" the following phrase shall be added "as well as crimes within the scope of the financial compensation under the Law on Assistance and Financial Compensation to Victims of Crimes".

VI. PUBLICATIONS RELATED TO THE THESIS

In the Bulgarian language:

1. Илчева, М. (2012). *Подкрепа и реинтеграция на децата - жертви на трафик в България: законодателство, институционална рамка и политики*. София: Център за изследване на демокрацията
2. Йорданова, М., Марков, Д., **Илчева, М.** (2012). *Правото на защита и принципът на равнопоставеност на страните в българския наказателен процес*. София: Център за изследване на демокрацията

3. Бербек, С., **Илчева, М.**, Лазар, Е., Йонеску, Г., Драган, А., Замфир, А., Нимеску, И... Фейто, П. (2017) *Наръчник за юристи, социални и здравни работници, ангажирани в защитата на правата и подпомагането на жертви на трафик на хора*, Букурещ: Асоциация „Про Рефугиу“ (съавтор), наличен на <https://csd.bg/bg/publications/publication/handbook-for-professionals-assisting-victims-of-trafficking/>.
4. Бербек, С., Лазар, Е., Макева, Б., **Илчева, М.**, Викторова, Д., Стоянова, П... Странд, Ф. (2018). *Механизъм за насочване на пострадали от престъпления в национални и трансгранични случаи*. Букурещ: Асоциация „Про Рефугиу“, наличен на <https://csd.bg/bg/publications/publication/referral-mechanism-to-assist-victims-of-crime-in-domestic-and-cross-border-cases/>.
5. Бербек, С., **Илчева, М.**, Нордстрьом, Р., Хайнонен, Х., Фейто, П., Фройденберг, Д. (2018). *Обзорен доклад: права на пострадали от престъпления и институции и организации, ангажирани в подкрепата им в Румъния, България, Германия, Швеция*. Букурещ: Асоциация „Про Рефугиу“, наличен на <https://csd.bg/bg/publications/publication/mapping-of-stakeholders-in-the-area-of-victim-support/>.
6. Илчева, М. (2019) Въвеждането на измерението на пола като част от новия наказателно-процесуален подход спрямо жертвите на престъпления в България. *Право, политика, администрация*, 4/2019, стр. 66-75
7. Илчева, М. (2020) Правото на информация на жертвите на престъпления относно правата им в процеса, подпомагането и компенсацията, *Право, политика, администрация*, 2/2020, стр. 41-48

In the English language

1. Giovannini, N., Zingoni, M., **Ilcheva, M.**, Wilinski, P., Karlik, P. (2012). *Justice sector institutional indicators for criminal case management: Efforts on supranational and national level, Bulgarian and Polish perspective*. Sofia: Center for the Study of Democracy, ISBN: 978-954-477-187-4
2. Ilcheva, M. (2013). *Mapping the legislation and assessing the impact of protection orders in the European Member States (POEMS): National report*

Bulgaria. Tilburg: Tilburg University, наличен на <http://poems-project.com/wp-content/uploads/2015/02/Bulgaria.pdf>.

3. **Ilcheva, M.**, Markov, D., Yordanova, M. (2014). *Challenges before victims' protection in Bulgaria in view of harmonising protection frameworks throughout the European Union*. In: P. Wilinski and P. Karlik (eds). *Improving Protection of Victims' Rights: Access to Legal Aid*, Poznan: Adam Mickiewicz University, p. 163-170
4. European Commission (2015). *Study on paving the way for future policy initiatives in the field of fight against organised crime: the effectiveness of specific criminal law measures targeting organised crime*, Final Report, Brussels: European Commission (co-author)
5. Ilcheva, M. (2016). *Rights of crime victims to have access to justice*. Sofia: Project One / Center for the Study of Democracy (for the EU Fundamental Rights Agency).
6. Berbec, S., Ebert, C., Melis, K., **Ilcheva, M.**, Garcia, N., de las Heras, S., ... Strandh, F. (2018). *The referral for legal assistance in the case of victims of human trafficking*. Bucharest: Association Pro Refugiu, наличен на <http://www.csd.bg/artShow.php?id=18287>.
7. Ilcheva, M (2019) *Procedural Rights of Suspects and Accused with Psychosocial or Intellectual Disabilities in Bulgaria*. Sofia: Center for the Study of Democracy
8. Ilcheva, M. (2020) Bulgaria and the Istanbul Convention – Law, Politics and Propaganda vs. the Rights of Victims of Gender-based Violence. *Open Journal for Legal Studies*, 3(1), 49-68
9. Berbec, S, Yordanova, M, **Ilcheva, M** et al (2020) *Compendium of Practices Victims of Crime and the Justice System*, Bucharest: Association Pro Refugiu, наличен на <https://csd.bg/publications/publication/compendium-of-practices-victims-of-crime-and-the-justice-system/>